

اطلاع رسانی

نشریه فنی مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران

دوره سوم شماره ۱ و ۲ بهار و تابستان ۱۳۵۳

شورای هماهنگی مراکز اسناد در ایران

مقدمه

فعالیت اطلاع رسانی را در ایران می توان پدیده ای نو دانست زیرا اگر چه اولین مرکز اسناد یعنی مرکز اطلاعات فنی شرکت ملی نفت ایران در چند سال پیش تشکیل شد ولی از آنجائیکه این مرکز در زمینه ای کاملاً تخصصی و محدود فعالیت می کرد هر چند با استفاده از روشهای معمول در سازمانهای مشابه خارجی می توانست بخوبی نیاز مراجعان خود را برآورد، نمی توانست اقدامی به منظور ریزی این فعالیت و ایجاد روشهای قابل اجرا و استفاده در سطح ملی انجام دهد.

در واقع آغاز فعالیت اطلاع رسانی را می توان با تاسیس مرکز مدارک علمی یعنی سال ۱۳۴۱ همزمان دانست. قبل از آن کتابخانه های اختصاصی و دانشگاهی فقط می توانستند پاره ای از خدمات سنتی کتابخانه ای را عرضه نمایند زیرا با مشکلات متعددی از جمله عدم همکاری بین کتابخانه ها و عدم امکان استفاده از منابع خارج از کشور مواجه بودند و خدمات آنها منحصرأً به امکانات و مجموعه هر کتابخانه محدود بود.

مرکز مدارک علمی از طریق انتشار مجله فهرست مندرجات و مجله چکیده و مقاله نامه های موضوعی و نشریات مختلف دیگر به بسط اطلاعات جاری در بین استفاده کنندگان و ارائه خدمات اطلاعاتی اقدام نمود و نیز با تهیه فهرست مشترک مجلات علوم و علوم اجتماعی موجود در کتابخانه های ایران و اجرای طرح امانت بین کتابخانه ها وسیله همکاری کتابخانه ها را در سطح کشوری فراهم نمود بطوریکه هم اکنون در حدود شصت کتابخانه، در این طرح شرکت دارند.

مشکلات فراوانی، از جمله وجود مسائل خاص کشور ایران و نیازهای اطلاعاتی در زمینه های مختلف علمی و فنی، در راه اجرای برنامه های اطلاعاتی در ایران قرار داشت. مرکز مدارک علمی که وظیفه سنگین برنامه ریزی فعالیتهای اطلاعاتی و ایجاد روشهایی با کاربرد ساده و منطبق با شرایط مدارک فارسی را بر عهده گرفته بود به تنهایی نمیتوانست پاسخگوی کلیه نیازهای اطلاعاتی در چنین سطح گسترده ای باشد. بنابراین تاسیس مراکز اطلاعاتی جدید تا حدود زیادی از سنگینی و دشواری وظایف این مرکز می کاست و امکان فعالیتهای اساسی را در جهت برنامه ریزی زیر بنای اطلاعاتی و ایجاد روشهای مناسب بیشتر فراهم نمود.

از نظر بنیان گذاری مراکز اسناد فعالیتی که از سال ۱۳۴۷ به بعد انجام گرفته چشمگیر بوده است چون علاوه بر تعدادی از کتابخانه های اختصاصی که با توسعه فعالیتهایشان بصورت مرکز اسناد در آمدند تعداد هفت سازمان نیز به منظور برآوردن نیازهای اطلاعاتی خود اقدام به تاسیس مرکز اسناد نموده اند بطوریکه در حال حاضر سیزده مرکز در زمینه های مختلف اطلاعاتی فعالیت می کنند که شرح مختصر فعالیتهای آنها بعداً خواهد آمد. اما از آنجائیکه این مراکز از فعالیتهای و اقداماتی که در زمینه های مشابه در مراکز دیگر انجام گرفته بود و یا می گرفت اطلاعی نداشتند بی آنکه از امکانات سازمانهای دیگر استفاده کنند هر یک می کوشیدند تا احتیاجات متقاضیان خود را راساً برآورند. عدم ارتباط بین این مراکز اولاً موجب دوباره کاری در بعضی از زمینه ها و اتلاف نیرو و پول و عدم توجه به زمینه های دیگر می شد و ثانیاً در نتیجه محدود بودن مجموعه هر مرکز نیروی کارآموده پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی به حداقل کاهش یافته و برنامه ریزی و جهت گیری این مراکز را دچار مشکل می ساخت.

از طرفی به سبب نوپا بودن علم اطلاعات در ایران و نبودن یک روش استاندارد شده ذخیره و بازیابی اطلاعات که مناسب احتیاجات این مراکز باشد هر مرکز از یکی از روشهای متداول خارجی استفاده می کرد و این خود موجب بروز مشکلات و نارسایی های فراوان گردیده میزان پاسخگویی به نیازها را کاهش می داد. برای حل این مشکلات ایجاد همکاری در جهت هماهنگ ساختن فعالیتهای اطلاعاتی ضروری بود تا مراکز بتوانند:

- ۱- روشهای ذخیره و بازیابی اطلاعات خود را یکنواخت نموده و یا لاقلاً بهم نزدیک نمایند.
  - ۲- از فعالیتهای و خدمات یکدیگر بهره بگیرند.
  - ۳- با استفاده از همکاری و همفکری متخصصان یکدیگر، روشهای استاندارد شده مناسب و قابل اجرائی را طرح ریزی و تهیه نمایند.
  - ۴- گسترش های آینده خود را براساس ضوابط صحیح طرح ریزی کنند.
- مطالعات و تجربه های مرکز مدارک علمی در این زمینه موجب می شد که این مرکز در قالب وظایف کلی خود به ایجاد این همکاری اقدام نماید و چون ایجاد این همکاری از طریق مقامات مسئول سازمانها بسیار مشکل و بعید بنظر می رسید لازم بود که در سطح مراکز انجام گیرد به این جهت در جلسه ای که به دعوت مرکز مدارک علمی در تیر ماه ۱۳۵۰ با حضور عده ای از نمایندگان مراکز اسناد تشکیل گردید با ایجاد شورای هماهنگی موافقت شد و شورا بصورت کمیته ملی FID (فدراسیون بین المللی دکومانتاسیون) با هفت عضو فعالیت خود را آغاز کرد.

آئین نامه شورا

برای تعیین خط مشی و حدود وظایف شورا، آئین نامه ای مشتمل بر چهار ماده و دو تبصره تدوین و تصویب شد و موافقت گردید که شورا یک گروه کاری در زمینه مسائل زیربنایی دکومانتاسیون بوجود آورد که وابسته به کمیته ملی یونی سیست باشد.

هدف

شورای هماهنگی به منظور کمک به ایجاد و توسعه ارتباط بین مراکز اسناد و هماهنگ کردن روشهای موجود این مراکز و ایجاد تسهیلات در امر مبادله اطلاعات علمی و فنی با مراکز اسناد کشورهای مختلف جهان تشکیل گردید.

وظایف

اهم وظایف شورا به قرار زیر است:

- ۱- اقدام در ایجاد ارتباط میان مراکز اسناد کشور به منظور آگاهی بیشتر از چگونگی فعالیتها و اقدامات هر یک از مراکز.
- ۲- بررسی وضع روشهای موجود نگهداری اطلاعات و مطالعه در انتخاب بهترین روش جایگزینی اطلاعات و توصیه آن به مراکز.
- ۳- کوشش و نظارت در مبادله اطلاعات میان مراکز اسناد کشور.
- ۴- مطالعه و اقدام در ایجاد زمینه آموزش کادر مراکز اسناد به منظور بهره گیری هر چه بیشتر از نیروی انسانی و تربیت افراد و تشکیل دوره های کوتاه مدت با برخورداری از همکاریهای مراکز.

اعضا شورا

کلیه مراکز اسناد موجود در کشور و مراکز اسنادی که از این پس تشکیل می شوند می توانند عضویت شورا را داشته باشند.

دبیرخانه شورا

با توجه به امکانات مرکز مدارک علمی، این مرکز به عنوان دبیرخانه شورای هماهنگی عهده دار انجام امور اداری شورا می باشد.

اقدامات شورا

- ۱- تشکیل جلسات:
این جلسات ماهیانه و هر بار در یکی از مراکز تشکیل می شود تا علاوه بر بحث درباره مطالبی که در دستور جلسه قرار می گیرد نمایندگان مراکز بتوانند با فعالیتهای یکدیگر از نزدیک آشنا شوند.
- ۲- تدوین آئین نامه:
همانطور که قبلاً اشاره شد در سال گذشته آئین نامه شورا مشتمل بر چهار ماده و دو تبصره تهیه و تصویب شد و شورا به منظور همکاری با کمیته ملی یونی سیست یک گروه کاری وابسته به این کمیته ایجاد نمود.
- ۳- تشکیل دوره کارآموزی:

در تاریخ ۲۹ مهر ماه ۱۳۵۲ با استفاده از موافقت نامه همکاریهای علمی و فنی ایران با اتحاد جماهیر شوروی یک دوره آموزشی تحت عنوان "روشهای ذخیره و بازیابی اطلاعات علمی و فنی" به مدت ۲۵ روز در مرکز مدارک علمی تشکیل شد که در آن تعداد ۲۰ نفر از کارشناسان و متخصصان مراکز اسناد شرکت نمودند. در طی این دوره سه تن از کارشناسان انستیتوی سراسری اطلاعات علمی و فنی شوروی (وینیتی) جنبه های نظری و علمی ذخیره و بازیابی اطلاعات را مورد بحث قرار دادند.

۴- بازدید:

با استفاده از موافقت نامه همکاریهای علمی و فنی ایران با اتحاد جماهیر شوروی در تاریخ دسامبر ۱۹۷۲ تعداد ۵ نفر از کارشناسان دکومانتاسیون وزارت اطلاعات، شرکت ملی صنایع پتروشیمی، کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران، و مرکز مدارک علمی از مراکز اسناد دکومانتاسیون اتحاد جماهیر شوروی بازدید نموده با فعالیتهای آنها آشنا شدند.

۵- تهیه پرسش نامه:

به منظور اطلاع دقیق از نحوه و نوع فعالیت مراکز اسناد و مطالعه در روشهای مورد استفاده آنها پرسش نامه ای از طرف دبیرخانه شورا تهیه و توزیع گردید. اطلاعات این پرسش نامه ها پس از استخراج بصورت راهنما منتشر خواهد شد.

معرفی مراکز عضو شورا

۱- مرکز اطلاعات فنی تکنولوگ:

در سال ۱۳۴۸ تأسیس گردید کلیه اطلاعات مربوط به طرحهای صنعتی و ماشین آلات، اطلاعات آماری و اقتصادی ایران و سایر کشورها را جمع آوری می کند. متخصصان تکنولوگ، شرکتهای و سازمانهایی که با تکنولوگ قرارداد داشته باشند می توانند از خدمات اطلاعاتی آن استفاده نمایند. این مرکز نشریه ای حاوی مطالب عمده فنی و اقتصادی ماهانه در تیراژ بسیار محدود منتشر می کند که برای افراد و سازمانهای خاصی ارسال می گردد.

۲- مرکز اسناد و کتابخانه جمعیت امور تنظیم خانواده وزارت بهداری:

از سال ۱۳۵۱ فعالیت خود را بصورت فعلی آغاز نمود. هدف این مرکز جمع آوری، آماده سازی و اشاعه اطلاعات در زمینه جمعیت و تنظیم خانواده در سطح ملی، ناحیه ای و بین المللی است به علت محدودیت نیروی انسانی خدمات خود را که در حال حاضر شامل تهیه کتابخانه و مقاله نامه برحسب درخواست و ترجمه می باشد فقط جهت اولیای امور سازمان مربوطه انجام می دهد.

۳- مرکز تحقیقات و اسناد و مدارک جمعیت خیریه فرح پهلوی:

در تیر ماه ۱۳۵۲ تأسیس گردید. هدف آن فراهم آوردن اطلاعات مورد نیاز محققان در زمینه مسائل اجتماعی، روانی، آموزشی، تربیتی، بهداشتی، تغذیه ای و دیگر مسائل مربوط به کودکان،

نوجوانان و جوانان بی سرپرست و نیازمند می باشد. از جمله خدمات این مرکز ترجمه برای محققان سازمان مربوطه، تهیه مقاله نامه های موضوعی و تهیه چکیده مقالات می باشد.

۴- کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران:

هدف این مرکز جمع آوری، آماده سازی و اشاعه اطلاعات در زمینه علوم انسانی و ایرانشناسی است. علاوه بر خدمات کتابخانه ای، تهیه و انتشار کتابنامه های موضوعی و فهرستهای مختلف را نیز به عهده دارد.

۵- مرکز مدارک و اسناد فنی سازمان برنامه و بودجه:

در سال ۱۳۵۱ تأسیس گردیده هدف آن جمع آوری مدارک مربوط به تحقیقات، بررسیها، طرحها و نقشه ها و قراردادهای برنامه های عمرانی و آماده سازی آنها جهت استفاده متخصصان سازمان مربوط و سایر متقاضیان می باشد.

۶- اداره جمع آوری و پژوهش آمار و اطلاعات شرکت ملی صنایع پتروشیمی:

در سال ۱۳۴۳ تأسیس گردید. هدف آن جمع آوری آمار و اطلاعات مربوط به کلیه مواد پتروشیمی در ایران و سایر کشورهای جهان و تجزیه و تحلیل این اطلاعات است. از خدمات این مرکز تهیه کتابنامه و مقاله نامه و ترجمه مورد نیاز کارشناسان شرکت پتروشیمی و انتشار تازه ترین اطلاعات و اخبار مربوط به صنایع پتروشیمی در سه نشریه ادواری است.

۷- اداره اطلاعات فنی شرکت ملی نفت ایران:

هدف این مرکز تهیه اطلاعات مربوط به پیشرفتهای علمی و فنی در زمینه صنعت نفت و آماده سازی این اطلاعات جهت استفاده پژوهش گران و متخصصان این رشته می باشد.

۸- آرشیو گمرک ایران:

در مهر ماه ۱۳۵۲ تأسیس گردید. هدف آن دسترسی به مدارک و اسناد گمرکی مورد نیاز مسئولین و کارشناسان گمرک می باشد. به علت نوظا بودن این مرکز و محدود بودن امکاناتش خدمات آن هنوز گسترش چندانی نیافته است و در سطحی محدود خدماتی از قبیل ترجمه و تهیه چکیده را انجام میدهد.

۹- آرشیو آماری مرکز آمار ایران:

در سال ۱۳۴۷ تأسیس گردید. وظیفه جمع آوری و طبقه بندی پرسشنامه ها، طرحها، جداول، اطلاعات مربوط به روشهای آماری و اطلاعات منتشر شده از آمارگیری های مختلف در سطح ملی و بین المللی را بر عهده دارد و فهرستی از عناوین نشریات آماری منظمآ منتشر می کند.

۱۰- مرکز اسناد فنی موسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران:

در سال ۱۳۵۰ تأسیس گردید. وظیفه آن جمع آوری و آماده سازی استانداردهای ملی و بین‌المللی و سایر مدارک مربوطه جهت استفاده کارشناسان برای تدوین، اجرا و ترویج استاندارد در کشور و همچنین اشاعه آخرین اطلاعات فنی در بین صنایع به منظور بالا بردن کیفیت کالا می باشد. از جمله خدمات این مرکز ترجمه، تهیه مقاله نامه بر حسب درخواست، تهیه مقاله نامه ها و کتابنامه های موضوعی، انتشار چکیده نامه و مجله فهرست مندرجات، و خدمت اطلاعات گزیده برای صنایع می باشد.

۱۱- مرکز مدارک علمی موسسه تحقیقات و برنامه ریزی علمی و آموزشی:

هدف این مرکز گردآوری و آماده سازی اطلاعات و مدارک علمی و تحقیقی در زمینه های علوم و علوم اجتماعی و کمک به پیشبرد تحقیق در این زمینه ها در ایران می باشد. این مرکز علاوه بر خدمات کتابخانه ای، انتشار کتابنامه ها و مقاله نامه های موضوعی، مجلات چکیده و سایر نشریات مرجع را بر عهده دارد.

۱۲- مرکز مدارک و اسناد وزارت اطلاعات:

در اسفند ۱۳۴۲ تأسیس شد. هدف آن جمع آوری و نگهداری اطلاعات درباره تمدن و فرهنگ ایران و پیشرفتهای مملکتی و تجزیه و تحلیل این اطلاعات و همچنین جمع آوری و نگهداری شرح حال شخصیتهای مملکتی و اطلاعاتی درباره کشورهای جهان می باشد. این مرکز با بررسی زمینه های مربوطه نشریاتی به مناسبت های مختلف منتشر می کند.

۱۳- کتابخانه و مرکز اسناد وزارت اقتصاد:

در سال ۱۳۴۶ جهت استفاده کارشناسان مرکز بررسیهای توسعه صنعتی و بازرگانی تشکیل شد و از سال ۱۳۵۰ جزو معاونت اداری و پارلمانی فعالیت خود را ادامه داد. هدف این مرکز جمع آوری اطلاعات و آمار اقتصادی و صنعتی است و در حال حاضر بیشتر خدمات کتابخانه ای انجام میدهد.